

Stulecie Służby Wywiadu Zagranicznego Rosji

Jolanta Darczewska

Tegoroczne obchody stulecia Służby Wywiadu Zagranicznego FR (dalej SWZ) podkreślają jej globalny charakter i sukcesy jako kontynuatorki wywiadu Rosji sowieckiej. Jednocześnie – mimo manifestowanego przywiązania do tradycyjnych metod (wywiad agenturalny, „nielegalowie”) i praktykowanych na co dzień środków wpływu – rośnie świadomość ich zużycia się. Na poziomie koncepcyjnym świadczą o tym próby odświeżenia uzasadniających je idei, a na poziomie organizacyjnym – zmiany kadrowe i strukturalne w przybudówkach SWZ, a także poszukiwanie nowych sposobów ich finansowania.

Obchody potwierdziły pozycję SWZ jako służby elitarnej, usytuowanej w samym centrum wojny informacyjnej Rosji z Zachodem. Jej działania informacyjne i pozainformacyjne nasiliły się w ostatnich latach. Rośnie też jej agresywność, co jest konsekwencją konfrontacyjnej polityki zagranicznej Kremla, kryzysu finansowego związanego z niskimi cenami ropy i gazu, a ostatnio – także pandemicznego.

Historyczny jubileusz

Powołana do życia dekretem Borysa Jelcyna z 18 grudnia 1991 r. SWZ świętuje swoje stulecie. Taka programowa manipulacja przeszłością leży u podstaw mitów początku wszystkich współczesnych służb Rosji: historia wywiadu wojskowego (dawny GRU) rozpoczyna się od powołania 1 listopada 1918 r. Zarządu Rejestracyjnego (ros. *Регистрационное управление, Региступр*), początki FSB sięgają Wszechrosyjskiej Komisji do Walki z Kontrewolucją i Sabotażem – Czeki (20 grudnia 1917 r.), a SWZ datuje swe sukcesy od 20 grudnia 1920 r., czyli dnia, w którym Feliks Dzierżyński powołał Wydział Zagraniczny Czeki (ros. *Иностраный отдел, ИНО*). W mitach tych nie chodzi o oddanie historycznych realiów, lecz

o ich ubarwienie, są one bowiem kodem ideowym, nośnikiem tradycji służb.

Nie znaczy to, że przed XX w. Rosja nie prowadziła działalności wywiadowczej. Siergiej Naryszkin, obecny dyrektor SWZ, nazywany z racji pełnionych społecznie funkcji (szefa Rosyjskiego Towarzystwa Historycznego i Fundacji „Historia Ojczyzny”, a wcześniej przewodniczącego Komisji do Przeciwdziałania Falsyfikacji Historii Ojczyzny) pierwszym historykiem kraju, przypomniał niedawno, że wywiad agenturalny rozwijali władcy Imperium Rosyjskiego, np. car Piotr I, który wysyłał poddanych na staże do różnych krajów europejskich. „Jednak w 1920 r. wywiad stał się formacją autonomiczną, stale działającą. W warunkach izolacji młodego Państwa Radzieckiego przystąpił do tworzenia sie-

ci agenturalnej w Europie. Był praktycznie jedynym kanałem, którym kierownictwo kraju otrzymywało wiadomości o rzeczywistych planach zachodnich rządów wobec Związku Radzieckiego”¹.

Obchody stulecia SWZ anonsowano już w grudniu 2019 r.² Zaplanowano okolicznościowe projekty edukacyjne, cykle wykładów dla studentów, konkursy i wystawy, a także odtajnienie informacji o wybitnych oficerach i nieznanymi wydarzeniach z historii wywiadu. Mimo szumnych zapowiedzi w pierwszym półroczu br., rocznica była obchodzona skromnie. Bank Centralny wypuścił złote i srebrne monety o nominale trzech rubli, Poczta Rosji – znaczek z napisem „100-lecie SWZ”, a księgarnie wyeksponowały serię „100 lat SWZ” (głównie wznowienia). Nie zawiódł jedynie e-handel z bogatą ofertą rocznicowych gadżetów. Skromność wymusił plebiscyt konstytucyjny, który zdominował wewnętrzne kampanie informacyjne, a także kryzys epidemiczny. W efekcie na posiedzeniu poświęconym realizacji projektów rocznicowych pod koniec maja 2020 r.³ Naryszkin zachęcał do poszukiwania nowych platform i form działalności edukacyjnej oraz przeniesienia ich do Internetu. Jako modelowy przykład projektu online Weronika Kraszeninnikowa⁴, dyrektorka Autonomicznej Niezależnej Organizacji Instytut Badań i Inicjatyw Zagranicznych (ANO INVISSIN), zaprezentowała portal poświęcony

¹ Речь С.Е. Нарышкина на круглом столе по истории отечественной внешней разведки, Российское историческое общество, 23.12.2019, www.historyrussia.org.

² Стартовал год столетия отечественной внешней разведки, Российское историческое общество, 24.12.2019, www.historyrussia.org; К 100-летию СВР России, Служба внешней разведки Российской Федерации, www.svr.gov.ru.

³ Проект «Кембриджская пятёрка» представлен на заседании Совета фонда «История Отечества», ИНВИССИН, www.invissin.ru.

⁴ Weronika Kraszeninnikowa (ur. 1971 r.) – politolog i historyk, działaczka polityczna i społeczna (deputowana do Dumy, członkini Izby Społecznej FR i zastępczyni szefa komisji Izby ds. rozwoju dyplomacji publicznej, współpracy humanitarnej i zachowania tradycyjnych wartości, doradczyni Dmitrija Kisielowa, szefa multimedialnego koncertu propagandowego Rossija siegodaya, dziennikarka TV Zwiezda, gdzie prowadzi program „Prognozy”, była przedstawicielką Rady Współpracy Gospodarczej USA–WNP w USA. Jest założycielką ANO INVISSIN, aktywnie uczestniczy w rosyjskich wojnach pamięci jako redaktorka wydanych w tym celu książek, np. *Мюнхен 1938. Падение в бездну Второй мировой* (2018), *Антигитлеровская коалиция 1939 – формула провала* (2019) i *Польша в борьбе за Восточную Европу, 1920-2020* (2020).

„piątce z Cambridge” (zwerbowana w latach trzydziestych na Uniwersytecie w Cambridge siatka szpiegowska pozostaje pokazowym zespołem agenturalnym stworzonym przez INO NKWD; na jej temat powstało mnóstwo artykułów, książek i filmów). Na kanwie projektu planowano cykl spotkań ze studentami. Pandemia pokrzyżowała jednak te plany i odbyło się tylko jedno⁵.

” Obchody stulecia Służby Wywiadu Zagranicznego są osnute głównie na dwóch wątkach: „piątki z Cambridge” i wywiadu nielegalnego.

Portal⁶, sfinansowany przez Fundację Grantów Prezydenckich, stanowi zarazem wkład SWZ w obchodzoną w 2020 r. 75. rocznicę zwycięstwa nad faszyzmem. Na jego stronach podkreślono antyfaszystowski wymiar działalności piątki: „Wspaniali intelektualiści z Cambridge, młodzi brytyjscy arystokraci – Kim Philby, Donald Maclean, Guy Burgess, Anthony Blunt i John Cairncross – wcześniej niż inni zrozumieli, jakie śmiertelne zagrożenie niesie światu faszyzm. I dokonali wyboru na rzecz Związku Radzieckiego, głównego, pryncypialnego wroga faszyzmu i nazizmu. W przededniu i w czasie drugiej wojny światowej przekazali do Moskwy mnóstwo tajnych informacji, które uchroniły od śmierci tysiące naszych żołnierzy i przybliżyły zwycięstwo. W latach zimnej wojny członkowie „piątki z Cambridge” walczyli z amerykańską ekspansją w Europie i pomogli naszemu krajowi zdobyć broń atomową. Naszym celem jest przekazanie prawdy o bohaterstwie tych wybitnych oficerów wywiadu radzieckiego, Brytyjczykach, którzy poświęcili życie walce o lepsze jutro”.

Na apel Naryszkin zareagowały media włączone w mechanizm propagandy SWZ. Czasopismo „Miedzunarodnaja żyzn” zainicjowało cykl wirtualnych spotkań „Sztuka wywiadu. Carskie oko. Na 100-lecie SWZ”. W jego ramach historycy i weterani wywiadu prezentują w wersji cyfrowej „chlubne” szczegóły działalności służby, wpisując

⁵ Zob. Ученик разведчика Кима Филби встретился со студентами РГГУ, Российский государственный гуманитарный университет, 20.03.2020, www.rsuh.ru.

⁶ Кембриджская пятёрка, www.cambridge5.ru.

się w aktualne wątki wojen informacyjnych i historycznych Rosji⁷. Większość mediów powielala jednak tezy prezentowane przez przedstawicieli SWZ na konferencjach prasowych w agencji RIA Nowosti. Najbardziej aktywne pod tym względem były: „Rossijskaja gazieta”, „Komsomolskaja prawda”, „Krasnaja zwiezda”, „Komsomolskaja prawda”, a także media elektroniczne powiązane z SWZ za pośrednictwem Rosyjskiego Towarzystwa Historycznego. Publikowane tam artykuły, a także filmy dokumentalne TV Zwiezda są następnie zamieszczane na stronie SWZ.

„ Głównie przesłanie obchodów jest kierowane także do odbiorców zewnętrznych: wywiad to nie tylko „carskie oko” – to potężna siła chroniąca stabilność Rosji, Europy i całego świata.

Analiza tych publikacji wskazuje, że obchody stulecia służby są osnute głównie na dwóch wątkach: wspomnianej „piątki z Cambridge” i nielegalnym wywiadzie. W styczniu br. Naryszkin ujawnił nazwiska siedmiorga kolejnych „nielegalów” (Jurij Szewczenko, Jewgienij Kim, Michaił Wasienkow, Witalij Nietyksa, Władimir Łochow, Ludmiła i Witalij Nujkinowie), co uruchomiło lawinę artykułów na ten temat⁸. Nielegalni to oficerowie spoza „legalnego” systemu wywiadowczego, który współtworzą m.in. dyplomaci, dziennikarze, naukowcy, pełniący pod przykrywką podwójną funkcję. W odróżnieniu od nich nielegalni przyjmują najczęściej obcą tożsamość narodową, co utrudnia działania przeciwszpiegowskie. Ich sukcesy (np. wykradzenie USA planów bomby atomowej) obrosły wieloma legendami oraz stały się symbolem wyjątkowości i skuteczności, co przesądziło o atrakcyjności tej formy działalności wywiadowczej.

Artykuły o nielegalnym wywiadzie umożliwiają zademonstrowanie krajowej opinii publicznej nie

tylko sukcesów, lecz także „bezprecedensowej otwartości” SWZ, co jest obliczone na zainteresowanie młodego pokolenia. Dodatkowo w czerwcu br. Ministerstwo Oświaty FR ogłosiło konkurs na wypracowanie na temat stulecia SWZ. Do udziału w nim Naryszkin zachęcał młodzież osobiście, sam też wręczył zwycięzcom nagrody⁹.

Główne przesłanie obchodów jest jednak kierowane także do adresatów zewnętrznych: SWZ to nie tylko „carskie oko” (określenie znane od czasów Iwana Groźnego; wywiad – jak głosi przysłowie – „widzi daleko”) – to potężna siła chroniąca stabilność Rosji, Europy i świata. Stratedzy wywiadu ewidentnie hołdują zasadzie, że nie należy pomijać żadnej okazji do zyskania przychylności opinii publicznej. Zasugerowali np. jego współsprawstwo przy operacjach pomocy humanitarnej dla Włoch i Serbii, nadając im kryptonim „From Russia with love”, nawiązujący do tytułu powieści Iana Fleminga i filmu z agentem 007 Jamesem Bondem. W rzeczywistości konwoje z pomocą medyczną zorganizowało Ministerstwo Obrony FR, aby wzmocnić przekaz o zmierzchu unijnej i NATO-wskiej solidarności, w wyniku czego Rzym i Belgrad mogły liczyć tylko na pomoc Rosji¹⁰.

„Nowa” misja Rosji i SWZ

W rosyjskiej kulturze strategicznej zakorzenione jest przekonanie, że – aby skutecznie działać – instytucje wspierające państwo powinny otrzymać instrukcję co do kierunku operacyjnego oraz kod ideowy (wizję świata i przyszłości). Na poziomie koncepcyjnym w ich przygotowaniu uczestniczy także wywiad. Często te „kody” są przekazywane publicznie, w artykułach polityków. Do świeżych tego przykładów należą publikacje sekretarza Rady Bezpieczeństwa FR Nikołaja Patruszewa i jego zastępcy Dmitrija Miedwiediewa. Publicystykę Patruszewa cechuje agresywna konfrontacja z UE, USA i NATO, którym zarzuca on nasilenie działań dezinformacyjnych, fałszowanie historii, pomniejszanie roli Rosji w zwycięstwie nad faszyzmem

⁷ Zob. np. «Искусство разведки. Царево око». К 100-летию СВР России, *Международная жизнь*, 17.06.2020, www.interaffairs.ru; *Искусство разведки. Разгром бандеровского подполья*, *Международная жизнь*, 4.08.2020, www.interaffairs.ru.

⁸ Artykuły te umieszczono następnie w zakładce „Publikacje” na stronie SWZ (www.svr.gov.ru).

⁹ *Школьники сочинят о Штирлице*, РИА Победа РФ, 17.06.2020, www.pobedarf.ru.

¹⁰ Szerzej: A. Wilk, *Armia rosyjska w walce z pandemią koronawirusa we Włoszech*, OSW, 23.03.2020, www.osw.waw.pl.

i rosyjskiego systemu wartości. Wypowiedzi te są konstruowane w duchu zimnowojennej propagandy: oskarżając Zachód o narzucanie suwerennym państwom „uniwersalnych wartości”, Patruszew zarzuca mu „jaskiniowy nacjonalizm”. Jego deklaracje przypominają sowieckie: Rosja będzie bronić przed Zachodem suwerenności narodowej państw trzecich (jako najwyższej wartości) oraz tworzyć „warunki do ich rozwoju i rozkwitu”. Przecistawiając jej pokojową działalność zachodnim próbom reinkarnacji faszystów, sekretarz Rady wyraża przekonanie, że liczba zwolenników oferowanej przez FR koncepcji cywilizacyjnej będzie rosła¹¹.

» Deklaracje woli współpracy i pomocy wzajemnej należy uznać po części za dezinformację, a po części za próbę dywersyfikacji oddziaływania informacyjnego, będącego trwałym elementem „stuletniej” historii wywiadu Rosji.

Hasło „bezpieczeństwo na eksport” wybrzmiało także w artykule Miedwiediewa, utrzymanym jednak w odmiennym stylu. Zastępca Patruszewa pisze o wymuszonej przez pandemię współpracy, a także apeluje o zakopanie topora wojennego, jako że wirus nie zna granic i tylko wspólnym wysiłkiem można osiągnąć bezpieczeństwo globalne. Dodatkowo pandemia budzi siły destrukcji – rośnie zagrożenie terroryzmem i bioterroryzmem. Rosyjski wywiad już zintensyfikował pracę w tym obszarze zagrożeń, potrzebna będzie także koordynacja wysiłków międzynarodowych. Walka z pandemią i likwidacja jej skutków będą również wymagały zapewnienia stabilnego funkcjonowania gospodarki¹². O ile Patruszew występuje w tradycyjnej roli obrońcy suwerenności, o tyle Miedwiediew – w roli me-

diatora Kremla w sprawach globalnych, wytyczającego obszary, w których Rosja może przysłużyć się światu (walka z terroryzmem, koronawirusem i społeczno-ekonomicznymi skutkami pandemii).

„Nową” misję Rosji przygotowali także eksperci Wyższej Szkoły Ekonomiki, Rady Polityki Zagranicznej i Obronnej, Rosyjskiej Fundacji Pokojowej¹³ i komitetu Dumy ds. międzynarodowych (Siergiej Karaganow, Dmitrij Susłow, Igor Makarow, Timofiej Bordaczow, Siergiej Dubinin, Jewgienij Primakow junior, Łarisa Popowicz i in.). Raport, przygotowany pod koniec 2019 r., zamieszczono na stronach www.we.hse.ru, www.svop.ru, www.globalaffairs.ru, a jego tezy zebrane w wystąpieniu pt. *Obrona pokoju, Ziemi i wolności wyboru dla wszystkich krajów: nowe idee dla polityki zagranicznej Rosji* zaprezentowano podczas konferencji online 18 kwietnia 2020 r. w redakcji pisma „Rossija w globalnej polityce”. „Idee dla Rosji i świata” opublikowano w nim jeszcze dwukrotnie – jako artykuł szefa projektu Siergieja Karaganowa oraz tekst napisany przez niego we współpracy z Dmitrijem Susłowem (wnukiem Michaiła Susłowa, ideologa KPZR w czasach Breżniewa)¹⁴.

Po zaktualizowaniu tez o odwołanie do pandemii autorzy ci dowodzą, że „stała się ona symbolem śmierci klinicznej starego porządku”, zaś walka o nowy porządek przeszła w fazę aktywną, co znamionuje powrót do ideologii rywalizacji mocarstw, marginalizowanie Rosji i dominacja współzawodnictwa amerykańsko-chińskiego. Włączenie się Moskwy w wojnę ideologiczną wzmocni jej pozycję w walce o nowy ład na świecie, a na gruncie wewnętrznym zahamuje możliwy spadek poparcia dla polityki Kremla. Do triady „nowych” idei wymienione powyżej osoby zaliczają:

¹¹ Н. Патрушев, *Нужны ли России «универсальные ценности»?*, Российская газета, 17.06.2020, www.rg.ru; И. Егоров, *Оттенки коричневого*, Российская газета, 5.08.2020, www.rg.ru.

¹² Д. Медведев, *Сотрудничество в сфере безопасности в период пандемии нового коронавируса*, Россия в глобальной политике, 17.06.2020, www.globalaffairs.ru; Медведев и Патрушев: в чем разница их взглядов на Россию?, Regnum, 2.07.2020, www.regnum.ru.

¹³ Na czele tej organizacji stoi Leonid Słucki, szef komitetu Dumy ds. międzynarodowych. Jest ona kontynuatorką działającego od 1961 r. Radzieckiego Funduszu Pokojowego, uważanego (podobnie jak Radziecka Rada Pokoju) za „rękę Moskwy”.

¹⁴ Zob. *Великодержавие, неприсоединение, баланс*, Россия в глобальной политике, www.globalaffairs.ru; С. Караганов, *Новые идеи для себя и мира*, Россия в глобальной политике, 5.03.2020, www.globalaffairs.ru; С. Караганов, Д. Сулов, *Россия в мире после коронавируса: новые идеи для внешней политики*, Россия в глобальной политике, 21.04.2020, www.globalaffairs.ru.

- utrzymanie pokoju i stabilności globalnej (Rosja jako eksporter bezpieczeństwa),
- obronę suwerenności państw i wolności wyboru drogi rozwoju (Rosja jako gwarant nowego ruchu państw niezaangażowanych),
- ochronę środowiska naturalnego przed nowymi wyzwaniami globalnymi.

W ujęciu tych autorów budowanie nowej tożsamości międzynarodowej Rosji nie wymaga dodatkowych narzędzi ani nakładów finansowych. W gruncie rzeczy nie proponują też oni żadnych nowych idei: Rosja ma pełnić misję mediacyjną między USA a Chinami adresowaną do krajów „trzecich”, które nie chcą się uzależnić od żadnej z tych potęg. Jak w czasach KGB, tylko że eksport komunizmu zastąpiono eksportem bezpieczeństwa do państw niezaangażowanych w walkę mocarstw. Proponują drogę na skróty: drogę kreowania potrzeb tych krajów w zakresie bezpieczeństwa (twardego, miękkiego, ekologicznego), pomijając konieczność redefinicji polityki zagranicznej FR oraz przestrzegania praw międzynarodowych.

Bolesne zaciskanie pasa?

Nie znaczy to, że w Rosji nie ma świadomości zużywania się metod i środków wpływu. Rzecznikiem ich odnowienia jest pokolenie wnuków nomenklatury sowieckiej, np. Jewgienij Primakow junior, przedstawiciel dynastii dyplomatycznej i wywiadowczej, wnuk wieloletniego dyrektora SWZ i MSZ Rosji. Ten znany w kraju dziennikarz telewizyjny, doradca przewodniczącego Dumy i były dyrektor Rosyjskiej Misji Humanitarnej¹⁵ w czerwcu 2020 r. stanął na czele Feneralnei Agencji ds. WNP, Rodaków Mieszkających za Granicą i Międzynarodowej Współpracy Humanitarnej (Rossotrudnicestwo), co komentowano jako początek reformy rosyjskiej tzw. miękkiej siły (*soft power*)¹⁶. Wcześniej Primakow był zwolennikiem

łączenia siły twardej i miękkiej. Obecnie, jako dyrektor państwowej instytucji wpływu za granicą, zapowiada profesjonalną walkę „o serca i umysły”, restrukturyzując Rossotrudnicestwo, cięcia kadrowe, audyt instrumentów i wymianę kadr – jego pracownicy będą dobrze znali języki obce i mieli doświadczenie w pracy za granicą¹⁷. Jak twierdzi, bogate w czasach radzieckich umiejętności w tym zakresie zostały roztrwonione. Rosyjskie miękkie działania ocenia jako nieudane – są sformalizowane i zbiurokratyzowane, podczas gdy „miękką siłą jest skuteczna, gdy budzi wdzięczność, sympatię i solidarność”.

” Wzrost wydatków resortów siłowych na technologie cyfrowe wpisuje się w obserwowany od dłuższego czasu trend wzmacniania środków aktywnych online.

Przekonanie o nieskuteczności środków aktywnych (określonych tu jako *soft power*) wynika zapewne zarówno z wywiadowczej diagnozy sytuacji, jak i państwowej kultury politycznej (międzynarodowa pozycja Rosji jest oparta na sile przymusu, a nie na jej atrakcyjności). Posługiwanie się środkami miękkimi utrudniają: autorytarny reżim, nieprzyjazne postrzeganie świata zewnętrznego i nadmierne szafowanie środkami *hard power* (militarnymi i ekonomicznymi). Rosja podmienia je na środki aktywne, mające stanowić uzupełnienie polityki opartej na sile twardej. Trudno się zatem dziwić, że flagowe instytucje wpływu (jak Fundacja „Russkij Mir” czy Rossotrudnicestwo) nie spełniły nadziei na przysporzenie FR sojuszników – są traktowane jako narzędzia walki informacyjnej. Mimo takiego przekonania i kryzysu finansowego Rosjanie nie zmniejszają aktywności i nie zmieniają strategicznych celów – zawsze byli nastawieni na długotrwałe działania. Cięcia budżetowe nie dotyczą wprawdzie wywiadu¹⁸, dotknęły jednak afiliowane z nim instytucje, jak Rossotrudnicestwo.

¹⁵ Rosyjska Misja Humanitarna (www.rhm.agency) szkoli dziennikarzy i lekarzy do misji zagranicznych oraz kadry dla rosyjskich szkół za granicą, a także organizuje pomoc prawną dla rodaków za granicą. Obecnie szczególną uwagę poświęca szkoleniu wolontariuszy.

¹⁶ Т. Полоскова, *Примаков - последний шанс Россотрудничества и «мягкой силы» России: мнение*, Реалист, 15.07.2020, www.realtribune.ru.

¹⁷ Е. Примаков, *О «мягкой силе», бренде президента и бессмысленной показухе*, Российский совет по международным делам, 13.07.2020, www.russiacouncil.ru.

¹⁸ Правительство пустит «под нож» экономику, образование и медицину ради финансирования силовиков, finanz.ru, 5.08.2020, www.finanz.ru.

Oszczędnościami należy tłumaczyć obserwowany od dłuższego czasu trend wzmacniania środków aktywnych online, o którym świadczy m.in. wzrost wydatków resortów siłowych na technologie cyfrowe¹⁹. W 2019 r. zwiększyły się one o 10% w stosunku do roku 2018, co wyjaśnia się rezygnacją z zagranicznego sprzętu i oprogramowania, a także wzrostem zagrożenia cyberatakami.

” **Mimo kryzysów działania dezinformacyjne nie słabną: Rosja prezentuje się jako globalny lider w dziedzinie bezpieczeństwa oraz w walce z COVID-19 – także jako państwo pomagające w niej innym.**

Szerszą działalność online podjął Rosyjski Instytut Studiów Strategicznych (RISI). Działający od 1992 r., początkowo w ramach SWZ, od 2009 r. – Administracji Prezydenta FR, pod kierownictwem byłego dyrektora SWZ Michaiła Fradkowa przeszedł metamorfozę. Po pierwsze sięgnięto do produktów tańszych (materiały audio i wideo), ale o szerszym zasięgu oddziaływania. Po drugie instytut zyskał charakter biznesowy. Osobowość prawną nadał mu prezydencki dekret z 27 kwietnia 2020 r. zatwierdzający nowy statut instytucji²⁰. „Zadanie państwowe”, jak określono działalność niepubliczną, jest finansowane z budżetu FR, a także ze środków pozabudżetowych – działalności komercyjnej. Obejmuje ona monitoring wydarzeń na świecie, przeglądy tematyczne, usługi informacyjne i konsultacyjne, działalność wydawniczą, upowszechnianie materiałów w wersji drukowanej i cyfrowej, a także usługi z zakresu organizowania konferencji, w tym międzynarodowych. Tym samym stworzono zestaw narzędzi do przeprowadzania działań informacyjnych łączących kompetencje koncepcyjne i organizacyjne RISI oraz otwierających nowe kanały ich finansowania.

¹⁹ Э. Касми, *Силовики и надзорные ведомства до конца 2020 г. затратят на ИТ 130 млрд руб. Затраты ФСО вырастут в 5 раз*, CNews, 24.07.2020, www.cnews.ru.

²⁰ Указ Президента Российской Федерации от 27.04.2020 № 290 «О федеральном государственном бюджетном учреждении «Российский институт стратегических исследований», РИСИ, www.riss.ru.

Zmiany nie osłabiły zaangażowania ekspertów – aby się o tym przekonać, wystarczy prześledzić publikacje wyspecjalizowanych w sprawach polskich Oksany Pietrowskiej i Olega Niemińskiego zamieszczone na stronach RISI (riss.ru, risstv.org) i w mediach sieciowych²¹. Warto dodać, że tymi zagadnieniami zainteresował się także wspomniany INVISSIN, który żywo zareagował na artykuł historyczny Putina i włączył się do wojny pamięci z Polską, publikując na stulecie Bitwy Warszawskiej książkę pt. *Polska w walce o Europę Wschodnią. 1929–2020* (ros. *Польша в борьбе за Восточную Европу. 1920–2020*). Miała ona bogatą oprawę propagandową – przy okazji upowszechniano tezę, że Warszawa dąży do włączenia Białorusi w strefę wpływów NATO²². Generalnie jednak pozycja prezentuje tradycyjne wątki antypolskie: prometeizmu i Międzymorza jako przejawów „syndromu imperialnego RP”. Jej autorzy przypisują też Polsce ambicje reprezentowania całej „nowej Europy Wschodniej”. Stąd wniosek, że – mimo jubileuszu i kryzysów – SWZ nie zaprzestała aktywnej działalności²³.

Także ostatnie raporty grupy roboczej UE ds. dezinformacji Rosji sygnalizują nasilenie kampanii informacyjnych. Znamienną reakcją wywołało zdemaskowanie przez wywiad Stanów Zjednoczonych rozpowszechnianej przez Rosjan dezinformacji na temat rzekomego amerykańskiego pochodzenia COVID-19. Jak stwierdził szef komitetu Dumy ds. międzynarodowych Leonid Słucki, „Rosja nie zajmuje się dezinformacją. To specjalność amerykańskich służb. W walce z koronawirusem Rosja udzieliła pomocy wielu państwom,

²¹ Zob. np. *Российский историк напомнила Польше о немецких территориях, приобретенных благодаря СССР*, RuBaltic.Ru, 24.07.2020, www.rubaltic.ru.

²² *Прометей возрождается: почему Польша оживляет проекты столетней давности?*, Русский мир, 18.06.2020, www.russkiymir.ru; zob. także «Польша в борьбе за Восточную Европу, 1920–2020», ИНВИССИН, www.invissin.ru; «Польша в борьбе за Восточную Европу. 1920–2020» на книжном фестивале «Красная площадь», ИНВИССИН, 6.06.2020, www.invissin.ru; *Прометей возрождается: в МИА «Россия сегодня» состоялась презентация новой книги о политике Польши*, ИНВИССИН, 17.06.2020, www.invissin.ru; *Крашенинникова: Польша работает на вовлечение Беларуси в орбиту влияния НАТО*, ИНВИССИН, www.invissin.ru.

²³ A. Wolska, *Pandemia: Rosja chciała wykraść dane o pracach nad szczepionką przeciw koronawirusowi*, Euractiv.pl, 17.07.2020, www.euractiv.pl.

w tym USA". Z kolei Igor Korotczenko, redaktor pisma „Nacyonalnaja oborona”, odnotował w tym kontekście „utrata profesjonalizmu przez służby amerykańskie, które nie są w stanie zapewnić krajowi bezpieczeństwa narodowego”²⁴. Oba te przekazy można sprowadzić do wspólnego mianownika: odwracając wektor narracji, sugerują, że Rosja to globalny lider w dziedzinie bezpieczeństwa. Także w walce z koronawirusem radzi sobie najlepiej na świecie i pomaga innym.

Podsumowanie: środki aktywne „od frontu” i „od kuchni”

„Od frontu” przedstawione wyżej grono autorów reprezentuje polityków i dyplomatów, dziennikarzy i ekspertów, przedstawicieli świata nauki i wolontariuszy, instytucje państwowe (MSZ, Rosstrudnicestwo, RISI) i społeczne (Rosyjska Misja Humanitarna, Rosyjska Fundacja Pokojowa, INVISSIN). „Od kuchni” wzmiankowane osoby i organizacje współtworzą kontrolowany przez wywiad synergiczny system operacji wpływu.

Na poziomie koncepcyjnym tych operacji powstają konkretne idee i projekty ich urzeczywistniania. Na poziomie organizacyjnym tworzone są mechanizmy uruchamiane przez instytucje do monitoringu wydarzeń i analizy sytuacji, a polegające na przydzielaniu zadań organizacjom podwykonawców, afiliowanych mediów oraz portali, uruchamianiu botów, trolli i blogerów. Najniższy poziom realizacyjny, obejmuje zdobywanie środków na

finansowanie projektów, ich dystrybucję, a także kontrolę realizacji. Operacje rozpoczyna zazwyczaj kreatywna ekspozycja problemu (konwój z pomocą medyczną, artykuł Putina, konferencja prasowa Naryszkina). Jako pomysł inspirujący podchwytyują go afiliowani z wywiadem „odbiorcy” komunikatu. Odgrywają oni rolę kolejnych kreatorów treści, przekazywanej do nowych odbiorców. Każda nowa kreacja tego samego przekazu poszerza ich grono. Tego rodzaju oddziaływanie, oparte na tzw. marketingu wirusowym, korzysta zarówno z mediów tradycyjnych, jak i społecznościowych – Internet umożliwia bowiem błyskawiczne i niskokosztowe rozprowadzanie dezinformacji.

Metody oddziaływania na opinię międzynarodową nie różnią się od krajowych. W obu przypadkach wykorzystuje się istniejące i sztucznie tworzone wirtualne społeczności. W operacjach zagranicznych częściej stosowane są jednak działania pozainformacyjne, np. przy użyciu potencjału destrukcji: należy spowodować problem (provokacja, dywersja), aby potem zaprosić społeczność międzynarodową do stołu rokowań i zaproponować korzystne dla Rosji rozwiązanie.

Deklaracje woli współpracy i pomocy wzajemnej, w tym zapowiedzi szerszego wykorzystywania potencjału konstruktywnego, należy uznać po części za dezinformację, a po części – za próbę taktycznej dywersyfikacji środków aktywnych. Są one trwałym elementem „stuletniej” tradycji wywiadu Rosji.

²⁴ А. Анисимова, *Слуцкий прокомментировал обвинения о распространении Россией дезинформации про COVID-19*, Парламентская газета, 29.07.2020, www.pnp.ru; Главный редактор журнала „Национальная оборона” рассказал о непрофессионализме американских спецслужб, Телеканал Россия 1, 29.07.2020, www.russia.tv.